

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.4.2>

КОВАЛЬЧУК М.О.

**ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ГАРАНТІЙ ПРАВ
НА ЗЕМЛЮ В ТЕОРІЇ ПРАВА УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПРИЙНЯТТЯ
ЗЕМЕЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ****HISTORIOGRAPHY OF THE STUDY OF THE SYSTEM OF GUARANTEES
OF LAND RIGHTS IN THE LEGAL THEORY OF UKRAINE
AFTER THE ADOPTION OF THE LAND CODE OF UKRAINE**

У статті представлено детальний та всебічний аналіз історіографії дослідження системи гарантій прав на землю в теорії права України після прийняття Земельного кодексу України, що стало важливою віхою в історії українського земельного права. На основі проведеного дослідження розкрито специфіку наукових праць, які впродовж останніх двох десятиліть здійснювалися в рамках української правової доктрини, зосереджуючи увагу на питаннях забезпечення та захисту прав на землю. Проаналізовано ключові наукові тенденції та підходи, що виникли внаслідок адаптації земельного законодавства до нових соціально-економічних умов. У процесі дослідження акцентовано увагу на еволюції правових підходів до системи гарантій прав на землю, враховуючи багатократні зміни в законодавчій базі, зокрема, внесення поправок до Земельного кодексу, а також аналіз судової практики та розвиток теоретичних концепцій у наукових працях. Особлива увага приділяється дослідженням, які спрямовані на розробку більш досконалих правових механізмів забезпечення земельних прав, включаючи їх стабільність та передбачуваність у контексті реалій сучасного українського суспільства. У статті визначено та систематизовано основні групи підходів, які було сформовано в наукових працях з 2001 року. Зокрема, виділено ключові напрями по науковим підходам та деталізовано їх сутність.

Стаття також звертає увагу на особливості сучасних наукових досліджень, які акцентують на недостатньому рівні правового забезпечення прав на землю в Україні та необхідності реформування чинного законодавства. У статті розглянуто пропозиції вчених щодо вдосконалення правового регулювання прав власності на землю в Україні. Автором резюмовано, що даний етап досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України характеризується наступними особливостями: а) фактична відсутність праць, у яких автори комплексно досліджували гарантії прав на землю; б) увага авторів до розкриття змісту окремих груп гарантій прав на землю, або ж окремих гарантій; в) найчастіше досліджуються окремі гарантії права власності на земельну ділянку та деякі із гарантій вирішення земельних спорів. Таким чином, проведене дослідження демонструє багатогранність правової доктрини у сфері теорії права України, підкреслюючи важливість подальшого вивчення та вдосконалення системи гарантій прав на землю з метою забезпечення соціальної справедливості, сталого розвитку та захисту прав власників і користувачів земельних ділянок.

Ключові слова: гарантії, земля, право, права власності, земельне законодавство, теорія права.

The article presents a detailed and comprehensive analysis of the historiography of the study of the system of guarantees of land rights in the theory of Ukrainian law after the adoption of the Land Code of Ukraine, which became an important milestone in the history of Ukrainian land law. On the basis of the conducted research, the specifics of

the scientific works that were carried out within the framework of the Ukrainian legal doctrine during the last two decades, focusing on the issues of ensuring and protecting land rights, were revealed. The key scientific trends and approaches that arose as a result of the adaptation of land legislation to new socio-economic conditions are analyzed. In the research process, attention is focused on the evolution of legal approaches to the system of guarantees of land rights, taking into account multiple changes in the legislative base, in particular, amendments to the Land Code, as well as the analysis of judicial practice and the development of theoretical concepts in scientific works. Special attention is paid to research aimed at developing more sophisticated legal mechanisms for securing land rights, including their stability and predictability in the context of the realities of modern Ukrainian society. The article defines and systematizes the main groups of approaches that have been formed in scientific works since 2001. In particular, key trends in scientific approaches are highlighted and their essence is detailed.

The article also draws attention to the peculiarities of modern scientific research, which emphasize the insufficient level of legal protection of land rights in Ukraine and the need to reform the current legislation. The article examines the proposals of scientists regarding the improvement of the legal regulation of land ownership rights in Ukraine. The author summarized that the current stage of research on guarantees of land rights in the legal doctrine of Ukraine is characterized by the following features: a) the actual absence of works in which the authors comprehensively researched the guarantees of land rights; b) the attention of the authors to the disclosure of the content of certain groups of guarantees of land rights, or individual guarantees; c) separate guarantees of land ownership rights and some of the guarantees of resolving land disputes are most often sought. Thus, the conducted study demonstrates the multifacetedness of legal doctrine in the field of legal theory of Ukraine, emphasizing the importance of further study and improvement of the system of guarantees of rights to land in order to ensure social justice, sustainable development and protection of the rights of owners and users of land plots.

Key words: *guarantees, land, law, property rights, land legislation, legal theory.*

Постановка проблеми. Гарантії прав власності на землю ніколи не було легким і одно-значним питанням у правовій доктрині. І обумовлено це, звичайно, не одним, а цілою низкою різного роду факторів. Ще з часів Київської Русі територія України була ареною багатьох боїв та воєн, трансформацій державних утворень і владних режимів. Як наслідок, це призвело до багаторазових перерозподілів земель, зміни правових систем та нормативної бази, що регулює земельні відносини в тій чи іншій мірі. Також в контексті неоднозначності законодавства, доцільно відмітити, що нині земельне законодавство України має чимало прогалин та колізій, що створює труднощі не лише в реалізації, але й захисті прав на землю. Часті зміни нормативно-правових актів, відсутність системності та узгодженості між різними законами ускладнюють правозастосування. Земля є ключовим ресурсом для забезпечення продовольчої безпеки, розвитку аграрного сектору та сільських територій. Проблеми нерівномірного розподілу земель, корупційні ризики, недостатня підтримка фермерства та сільських громад негативно впливають на розвиток земельних відносин. Низький рівень правової обізнаності населення щодо своїх прав на землю, ускладненість процедур оформлення та захисту прав призводять до великої кількості порушень та конфліктів.

Актуальність дослідження системи гарантій прав власності на землю в Україні обумовлена необхідністю вдосконалення правового регулювання земельних відносин, забезпечення ефективного захисту прав громадян та юридичних осіб, сприяння сталому розвитку економіки та суспільства. З огляду на вищевикладене, дослідження історіографії системи гарантій прав власності на землю в теорії права України є надзвичайно важливим та своєчасним. Воно дозволить не лише зрозуміти еволюцію правових підходів до земельних відносин, але й визначити аргументовані напрями оптимізації правового регулювання з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду. Таким чином, в умовах сучасної правової системи України питання земельної реформи, приватизації та державного регулювання земельних відносин є надзвичайно актуальним, оскільки прямо впливає на соціально-економічний стан країни. Все вищевказане й обумовлює актуальність дослідження тематики гарантій прав на землю в теорії права України.

Стан опрацювання цієї проблематики. Тим чи іншим аспектам системи гарантій прав на землю в теорії права України присвячувалась невелика кількість праць вітчизняних науковців. Серед дослідників цього питання, відзначимо внесок таких вчених, як: В.І. Андрейцев, Н.В. Безсмертна, Н.І. Бровко, О.В. Бурцев, О.А. Вівчаренко, О.І. Засць, Н.Ф. Ільницька, І.І. Каракаш, А.М. Ключко, О.М. Ковальчук, М.І. Козюбра, М.В. Краснова, Л.В. Лейба, В.В. Носік, І.В. Озімок, О.О. Погрібний, В.В. Савчак, С.І. Сімакова, Н.І. Титова, О.М. Туєва, Д.В. Федчишин, Н.В. Черкаська, М.К. Черкашина, Ю.В. Щербяк, М.В. Шульга та багато інших дослідників. Втім, загальна кількість комплексних праць, присвячених безпосередньо системі гарантій прав на землю, наразі є не такою й великою. Окремі аспекти гарантій прав на землю висвітлювались у працях значно ширшого кола науковців, аніж нами наведено вище. Все ж, детального дослідження історіографії по нашій проблематиці так і не було проведено.

Метою статті є аналіз та характеристика історіографії дослідження системи гарантій прав на землю в теорії права України після прийняття Земельного кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Даний етап наукових досліджень розпочався після прийняття Земельного кодексу України, але відзначається більш активним розвитком у контексті реформування земельних відносин, яке відбувалося у зв'язку з необхідністю забезпечення економічного зростання і реформування аграрного сектора.

Зазначений етап характеризується, зокрема, змінами в правовому полі, які стосуються впровадження ринку землі, а також необхідністю адаптації законодавства до європейських стандартів у межах євроінтеграційних процесів. Важливим аспектом наукових досліджень цього періоду стало питання захисту прав власників у разі порушення прав на землю, а також гарантій прав власників у процесі земельної реформи. Багато дослідників звертали увагу на недосконалість судової практики щодо земельних спорів та необхідність вдосконалення правових механізмів компенсації збитків, заподіяних власникам землі в результаті порушень їхніх прав. Одним із найважливіших аспектів цього етапу стало вивчення правових умов, необхідних для створення прозорого ринку землі в Україні. Науковці активно аналізували правові обмеження на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення та пропонували рекомендації для вдосконалення законодавства в цій сфері. Окремо розглядалися питання створення правових механізмів для захисту прав іноземних інвесторів та уникнення конфліктів інтересів.

Наш аналіз розпочнемо із дисертаційного дослідження О.А. Вівчаренка на тему «Гарантії права власності на землю в Україні» (2005) [1]. Це дослідження є знаковим для української правової науки, оскільки його автор одним із перших у пострадянський період комплексно підійшов до осмислення правових гарантій, пов'язаних із землею, враховуючи нові реалії правової системи, що сформувалися після здобуття Україною незалежності. Протягом тривалого часу наукові праці, присвячені правам на землю, залишалися вкрай обмеженими, що було зумовлено специфікою радянського підходу до власності на землю.

За радянських часів існувала монополія держави на землю, і винятки з цього правила були відсутні, а отже гарантії прав на землю не існували. Саме тому, досить тривалий період наукових досліджень цього питання не було взагалі. Втім, після проголошення незалежності України, прийняття Конституції України [2], і в першу чергу – Земельного кодексу України [3] у 2001 році та інших актів земельного законодавства, у яких було деталізовано його положення, розпочались комплексні дослідження гарантій прав на землю, і у даному контексті праця О.А. Вівчаренка є однією із таких перших наукових праць.

До 1991 року, коли Україна здобула незалежність, питання гарантій прав власності на землю практично не обговорювалося в юридичній літературі, що пояснюється політичною та ідеологічною монополією держави на всі природні ресурси, включаючи землю. Радянська правова система повністю підпорядковувала питання земельних відносин державі, позбавляючи громадян і юридичних осіб можливості набуття прав на землю. Це не лише унеможливило будь-які гарантії індивідуальних прав на землю, але й зводило нанівець саму ідею приватної власності на землю.

Дисертаційне дослідження О.А. Вівчаренка було особливо важливим для формування правової доктрини України в контексті гарантій прав власності на землю. Автор не лише теоретично обґрунтував потребу в ефективних правових механізмах для забезпечення прав власників земельних ділянок, але й розробив конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавства. Зокрема, вивчення проблематики гарантій на законодавчому рівні дозволило науковцеві окреслити основні виклики, які постали перед правовою системою України після перехідного періоду від радянської моделі управління природними ресурсами до ринкових відносин.

Подальші наукові роботи О.А. Вівчаренка стали важливим внеском у правову науку, зокрема в контексті систематизації законодавства та вдосконалення нормативно-правової бази. У цих роботах автор підкреслює необхідність удосконалення системи земельного законодавства, яка на той час була в процесі формування, а також проблеми неузгодженості між різними нормативними актами.

У своїй роботі дослідник приділив увагу як загальним засадам забезпечення гарантій права власності на землю в Україні, так і проблемам відповідальності за порушення гарантій права власності на землю в Україні. Зокрема, у дисертаційному дослідженні автор досліджує поняття та характеристики гарантій права власності на землю, у тому числі сутність гарантій, співвідношення засад охорони і захисту права власності на землю, система засобів захисту, відповідальність за порушення гарантій тощо. У праці запропоновано численні зміни до чинного на той момент законодавства України, у тому числі до Кримінального кодексу України [4] та Кодексу України про адміністративні правопорушення [5] у частині посилення відповідальності за вчинення злочинів або проступків, які спрямовані проти права власності на земельні ділянки. Загалом, питанню відповідальності за порушення гарантій права власності на землю в Україні відведено чи не найбільшу увагу з боку дослідника. Також дисертантом обґрунтована необхідність внесення численних змін до Земельного кодексу України [3] у частині усунення недоліків регулювання підстав відшкодування збитків та запропоновано інші способи вдосконалення нормативного регулювання проблемних питань. Загалом, зробимо висновок, що дисертаційне дослідження О.А. Вівчаренка на той момент було вкрай важливим для правової доктрини України із огляду на наступне: по-перше, це було одним із перших за дуже довгий період часу досліджень гарантій прав на землю в українській науці земельного права; по-друге, дане дослідження здійснювалось із урахуванням нещодавно прийнятого земельного законодавства, яке все ще характеризувалось низкою недоліків; по-третє, тогочасні реалії, у яких існували земельні відносини, все ж були досить далекими до сучасних, зокрема все ще не існувало ринку землі, а отже коло гарантій прав на землю було значно вужчим.

Цим же періодом датоване ще одне важливе комплексне дослідження гарантій прав на землю – дисертація М.К. Черкашиної на тему «Юридичні гарантії права природокористування» (2008) [6]. Дослідження М.К. Черкашиної є одним із важливих етапів у формуванні сучасного розуміння гарантій прав природокористувачів, що має значний вплив і на розвиток гарантій прав на землю. Незважаючи на те, що природокористування як правова категорія не є тотожним праву на землю, між цими двома правовими інститутами існує значна взаємодія, що обумовлює потребу в комплексному підході до їх аналізу. Дисертація вченої є не лише вузькопрофільним дослідженням у сфері екологічного права, але й має важливі методологічні та практичні висновки, які можна застосовувати до ширшого контексту правової охорони земельних відносин.

Зазначимо, що дослідниця також є авторкою однойменної монографії «Юридичні гарантії права природокористування» (2010) [7], а також численних статей на дану тематику. Вчена звертає увагу на важливість правового забезпечення екологічної безпеки при використанні земельних ділянок. Вона підкреслює, що гарантії прав на землю мають включати не лише правові механізми захисту інтересів власників, але й заходи, спрямовані на збереження екологічної рівноваги та раціональне використання земельних ресурсів. Це є одним із ключових моментів, який відрізняє правове охорону земель від інших видів правової охорони природних ресурсів. Також вона акцентує увагу на проблемах правового регулювання взаємодії між користувачами різних природних ресурсів, включаючи землю, що є важливим для формування ефективної системи правових гарантій у сфері природокористування. Вона стверджує, що юридичні гарантії прав користувачів різних ресурсів, зокрема землі, мають спільні елементи, такі як вимоги щодо дотримання екологічних стандартів та необхідність раціонального використання ресурсів, але водночас вони повинні враховувати специфіку кожного окремого виду ресурсу.

Важливою у контексті нашого дослідження є здійснена дослідницею класифікація юридичних гарантій права природокористування за характером правових норм, за нормативною формою закріплення, за дією в часі, за суб'єктом права, за видом природного об'єкта, за єдністю та поширеністю застосування, за методами правового регулювання суспільних відносин, за інтересами та за метою використання. На нашу думку, більшість із перерахованих критеріїв можуть бути використані для класифікації гарантій прав на землю. Також у дисертації особливу увагу приділено встановленню специфіки гарантій права землекористування, у тому числі досліджено особливості юридичних гарантій виникнення, реалізації і припинення суб'єктивного права користування землею, а також гарантії його охорони й захисту. На основі такого аналізу

запропоновано комплексні зміни до Земельного кодексу України [3]. Також дослідниця окремо дослідила гарантії прав на користування окремими природними ресурсами, у тому числі тими, що безпосередньо пов'язані з землею – мова йде передусім про гарантії права користування надрами, гарантії права водокористування та гарантії права користування рослинним світом. Оцінюючи внесок М.К. Черкашиної у правову доктрину України, звернемо увагу на те, що на момент здійснення цього дослідження теоретична база у галузі земельного права України була фактично відсутня. У своєму дослідженні вчена опиралась передусім на праці радянських вчених. Тож, на основі таких праць, як «Юридичні гарантії права природокористування», по суті формувалась сучасна теорія земельного права України і у подальшому досліджувались різноманітні аспекти гарантій прав на землю у правовій доктрині України.

Таким чином, перший етап досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України характеризується наступними особливостями:

а) початок даного етапу можна пов'язати із прийняттям Конституції України [2], а в подальшому після прийняття Земельного кодексу України дослідження гарантій прав на землю набули більш систематизованого характеру;

б) гарантії прав на землю переважно досліджувались комплексно, тобто науковців цікавила уся система гарантій, закріплених у законодавстві, у цілому;

в) особливу увагу дослідників привертало проблеми шойно прийнятого законодавства, та пошук шляхів для його удосконалення.

Поступово дослідження гарантій прав на землю у правовій доктрині України почали набувати більш точкового характеру. Тому, наступний етап досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України варто пов'язати із дослідженнями окремих гарантій прав на землю. Так, поступово комплексні дослідження гарантій прав на землю загалом втратили свою актуальність із огляду на широке висвітлення цих питань у науковій літературі. Увагу дослідників все більше привертають окремі гарантії прав на землю. Для того, щоб більш детально пояснити специфіку цього етапу досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України, зазначимо наступне.

Загалом, гарантії прав на землю із огляду на специфіку змісту Розділу V Земельного кодексу України [3] можна умовно поділити на гарантії права власності на земельну ділянку (згідно із частиною 1 статті 153, власник не може бути позбавлений права власності на земельну ділянку, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами України), гарантії відшкодування збитків власникам землі (гарантії, пов'язані із відшкодуванням збитків, передбачені статтею 156) та гарантії вирішення земельних спорів (частина 1 статті 158 передбачає, що земельні спори вирішуються судами або органами місцевого самоврядування). Переважно більшість комплексних досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України можна умовно окреслити, як дослідження однієї із вищеперерахованих груп гарантій.

Так, дотичним до питання гарантій права на землю є питання обтяжень. Обтяженням є покладений обов'язок на власника чи землекористувача земельної ділянки вчинити певні дії щодо даної земельної ділянки. Питання обтяжень, зокрема, комплексно досліджувалось В.В. Савчак у дисертаційному дослідженні на тему «Обтяження прав на землю за земельним законодавством України» (2013) [8]. Одним із питань, яке розкривалось вченою у її науковій праці, є питання гарантій прав на землю щодо яких встановлено обтяження. Гарантії прав на землю у підрозділі 2.3 роботи визначено дослідницею, як «нормативно встановлені приписи та способи, що забезпечують реалізацію прав на землю у визначеному законодавством порядку, межі їх здійснення та методи захисту у разі порушення таких прав». Також В.В. Савчак визначено перелік гарантій здійснення обтяжених прав на землю, до яких зокрема віднесено законність та верховенство права; непорушність права власності на землю; забезпечення захисту права на орендовану земельну ділянку нарівні із захистом права власності на земельну ділянку відповідно до закону та ряд інших гарантій (запропонований дослідницею перелік гарантій є вичерпним). Наукова робота В.В. Савчак є прикладом праці, предмет дослідження якої виходить далеко за межі гарантій прав на землю, втім у якій гарантіям прав на землю було приділено увагу.

Працю О.В. Бурцева ми можемо віднести до тих, у яких досліджуються гарантії вирішення земельних спорів. Так, науковець у дисертаційному дослідженні на тему «Правові засади вирішення спорів щодо меж земельних ділянок» (2016) [9] дослідив окремі гарантії прав на землю, а саме щодо вирішення спорів щодо меж земельних ділянок. Зокрема, науковцем досліджено законодавчу регламентацію процедури погодження меж земельної ділянки, як одну з гарантій запобігання межових спорів. Також у науковій роботі детально аналізуються способи визначення меж земельних ділянок – встановлення й відновлення, і з цими способами дослідник пов'язує

гарантії запобігання виникненню спорів щодо їх меж. Також О.В. Бурцев є автором наукових статей, присвячених даній тематиці, зокрема статті «Установление границ земельного участка как гарантия решения межевых споров» (2015) [10].

У свою чергу, окремі гарантії права власності на земельну ділянку досліджувались І.В. Озімок у її праці на тему «Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження» (2020) [11]. Так, дослідниця здійснила конституційно-порівняльний аналіз конституційного права власності на землю в Україні та зарубіжних країнах. З-поміж інших наукових проблем, які були проаналізовані та висвітлені у дисертації І.В. Озімок, відзначимо увагу до гарантії конституційного права власності на землю. Дослідницею наголошено, що гарантії конституційного права власності на землю виступають засобами та механізмами забезпечення належної реалізації зазначеного права. У роботі зроблено висновок, що відповідні гарантії мають загальний (економічний, політичний, ідеологічний) та спеціальний (юридичний) характер. При цьому, дослідниця вказує на те, що спеціальні юридичні гарантії конституційного права власності на землю ґрунтуються на нормах Конституції України [2], та можуть бути конституційно-правовими, цивільно-правовими, земельно-правовими, господарсько-правовими або ж фінансово-правовими. Важливим є те, що у даній роботі такі гарантії порівнюються із відповідними гарантіями, закріпленими у конституціях зарубіжних країн. Здійснення таких порівнянь робить дану працю важливим дослідженням гарантій прав на землю у правовій доктрині України. Зазначимо, що І.В. Озімок також є авторкою численних наукових статей, які в тій чи іншій мірі розкривають важливі аспекти гарантій прав на землю.

Гарантії права власності на земельну ділянку також досліджувались і у дисертаційному дослідженні Ю.В. Щербяк. Так, у науковій роботі на тему «Правові форми переходу права власності на земельні ділянки громадянам України» (2020) [12] з-поміж інших питань, був здійснений аналіз гарантій переходу права власності на земельні ділянки громадянина України. Гарантії переходу права власності на земельні ділянки громадянина України визначені дослідницею, як «встановлені нормами українського та міжнародного права або судовими прецедентами правові інструменти, способи, засоби, механізми запобігання порушенням, охорони, відновлення прав громадян на перехід у власність земельних ділянок». Такі гарантії були розподілені дослідницею на два види: загально-юридичні та спеціально-юридичні гарантії переходу права власності на земельні ділянки. До загально-юридичних гарантій Ю.В. Щербяк віднесено конституційно-правові, цивільно-правові, адміністративно-правові, кримінально-правові та міжнародно-правові. У свою чергу, серед спеціально-юридичних виділено охоронні (інструменти виявлення та попередження правопорушень) та правозахисні (інструменти прискання правопорушень у сфері земельних правовідносин та відновлення порушених земельних прав). Окрім, власне, даного дисертаційного дослідження, важливим внеском Ю.В. Щербяк у правову доктрину дослідження гарантій прав на землю, на нашу думку, є наукова стаття «Поняття системи гарантій правових форм переходу права власності на земельні ділянки громадянам України та їх види» (2019) [13].

У дисертації Д.В. Федчишин на тему «Теоретичні засади реалізації та захисту земельних прав в Україні» (2021) [14] окремий підрозділ присвячено гарантіям захисту земельних прав. Під гарантіями захисту земельних прав, на думку дослідника, варто розуміти «прийняті державою на себе обов'язки створювати необхідні умови й надавати відповідні засоби, необхідні для фактичної реалізації та всебічної охорони земельних прав усіх носіїв таких прав». З точки зору Д.В. Федчишина, такі гарантії в земельному законодавстві виконують дві функції: надання суб'єктам фактичної можливості використовувати свої права та спрямування процесу реалізації прав правильним курсом. Серед інших праць дослідника відзначимо монографію «Реалізація та захист земельних прав в Україні» (2020) [15].

Узагальнено, даний етап досліджень гарантій прав на землю у правовій доктрині України характеризується наступними особливостями:

- а) фактична відсутність праць, у яких автори комплексно досліджували гарантії прав на землю;
- б) увага авторів до розкриття змісту окремих груп гарантій прав на землю, або ж окремих гарантій;
- в) найчастіше досліджуються окремі гарантії права власності на земельну ділянку та деякі із гарантій вирішення земельних спорів.

У процесі аналізу правової доктрини України, нами було виділено низку наукових праць, у яких авторами досліджувались гарантії прав на землю. На нашу думку, проаналізовані нами праці можна умовно розділити на декілька груп:

- 1) наукові праці, в яких гарантії прав на землю досліджувались комплексно (наприклад, сюди віднесемо роботи О.А. Вівчаренка та М.К. Черкашиної);
- 2) наукові праці, присвячені дотичним до гарантій прав на землю, проте у яких досліджувались окремі гарантії прав на землю (приміром, –праця В.В. Савчак);
- 3) наукові праці, в яких досліджувались окремі гарантії прав на землю (наприклад, праці О.В. Бурцева, І.В. Озімок, Ю.В. Щербяк, Д.В. Федчишин).

Тож, в цілому резюмуємо, що етап досліджень гарантій прав на землю в Україні, з огляду на його еволюцію у науковій доктрині, характеризується певною диспропорцією та нерівномірністю у глибині та охопленні цієї тематики. Розвиток досліджень прав на землю після здобуття Україною незалежності відбувався переважно фрагментарно, що обумовлювалося відсутністю усталеної правової системи у цій сфері, непослідовністю земельних реформ і необхідністю адаптації українського законодавства до нових соціально-економічних реалій.

Висновки. Отже, у наукових працях того часу автори більше зосереджувалися на аналізі окремих груп або видів гарантій прав на землю, що лише частково висвітлювало проблему. Дослідження здебільшого стосувалися окремих гарантій у сфері земельного права, таких як захист права власності, гарантії вирішення земельних спорів чи гарантії охорони землі як природного ресурсу. Комплексний підхід до цієї проблеми на той час залишався поза увагою багатьох науковців, що, у свою чергу, ускладнювало формування єдиної наукової доктрини гарантій прав на землю.

Найчастіше дослідники зосереджували свою увагу на вивченні гарантій права власності на земельні ділянки, що було зумовлено потребою захисту приватної власності після розпаду радянської системи, яка не передбачала інституту приватної власності на землю. Іншою важливою сферою наукового інтересу стали гарантії вирішення земельних спорів, оскільки конфлікти щодо земельних відносин залишалися поширеним явищем у пострадянському суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Вівчаренко О. А. Гарантії права власності на землю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / НАН України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. К., 2005. 199 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141.
3. Земельний кодекс України: Закон від 25.10.2001 № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. ст.27.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст. 131.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. додаток до № 51. ст. 1122.
6. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 20 с.
7. Черкашина М. К. Юридичні гарантії права природокористування : монографія / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : ФІНН, 2010. 176 с.
8. Савчак В.В. Обтяження прав на землю за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 22 с.
9. Бурцев О. В. Правові засади вирішення спорів щодо меж земельних ділянок : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / кер. роботи М. В. Шульга ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.
10. Бурцев О. В. Установление границ земельного участка как гарантия решения межевых споров. *Пробл. законности* : сб. науч. тр. / отв. ред. В. Я. Таций. Х. : Нац. юрид. ун-т им. Ярослава Мудрого, 2015. Вип. 128. С. 213–220.
11. Озімок І. В. Конституційне право власності на землю в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук [12.00.02] / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 293 с.
12. Щербяк Ю. В. Правові форм и переходу права власності на земельні ділянки громадянам України : дис. ... доктора філософії / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Одеса, 2020. 257 с.
13. Щербяк Ю. В. Поняття системи гарантій правових форм переходу права власності на земельні ділянки громадянам України та їх види. *Економіка та право*. 2019. № 3. С. 58–63 .

14. Федчишин Д. В. Теоретичні засади реалізації та захисту земельних прав в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 – Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право / Д. В. Федчишин ; наук. консультант О. Г. Бондар ; офіц. опоненти: П. Ф. Кулинич, В. В. Носік, В. Д. Сидор ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 40 с.

15. Федчишин Д. В. Реалізація та захист земельних прав в Україні: проблеми теорії та практики: моногр. Запоріжжя: «Гельветика», 2020. 418 с.

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.4.3>

КОВАЛЬЧУК О.

**THE SCIENCE OF LEGAL POLICY BY L. PETRAZYCKI
AND ITS SIGNIFICANCE IN MODERN CONDITIONS**

**НАУКА ПРО ПРАВОВУ ПОЛІТИКУ Л. ПЕТРАЖИЦЬКОГО
ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

The article delves into the theoretical foundations and modern relevance of L. Petrazycki's concept of legal policy. The study emphasizes the integration of psychological and axiological approaches to the development of legal systems, aiming to align lawmaking processes with universal social ideals. It explores the role of legal policy as a tool for harmonizing intuitive and positive law, fostering new legal consciousness, and promoting the humanization of societal relations. The work highlights Petrazycki's critique of dogmatic jurisprudence and underscores the importance of incorporating social effects into rule-making through a value-based perspective. The practical implications of Petrazycki's ideas are analyzed, particularly in the context of Ukraine's legislative practices, where his framework offers significant potential for enhancing democratic principles, safeguarding human rights, and ensuring individual interests. The article also stresses the vital role of legal education and pedagogy in cultivating a legal culture, as proposed by Petrazycki. The findings demonstrate that legal policy serves as an effective instrument for forecasting socio-legal changes and achieving a balance between legislative and individual interests. The study advocates for the active scientific reevaluation of Petrazycki's theories and their integration into modern legal discourse, including higher education curricula, as a means of advancing justice and legal culture. It is concluded that there is a significant difference between the approach of L. Petrazhytsky and the current approach of Ukrainian legislation – L. Petrazhytsky speaks about assessing the impact on social relations not only in conditional documents of predictive policy, but also in all legal acts within the framework of a specific legal system. Unfortunately, an analysis of the current state of the legislative approach in Ukraine and a number of other democratic states shows that the legislator sets rather superficial requirements for calculating the desired social effect of introducing a draft regulatory act on changing certain legal relations. It seems that increasing the effectiveness of legal regulation and protecting the ideals of the rule of law and democracy, ensuring fundamental human rights requires a reorientation of the legislator in democratic countries to achieve the concept of legal policy. Such a reorientation should contribute to the axiological and legal democratic orientation of legislation, limiting public power in the interests of the individual.

Key words: *L. Petrazycki, legal policy, axiology of law, legal consciousness, humanization of law, Ukrainian legislation, democratic principles, human rights, legal education.*